

**DIDAKTIK ASARLARNING BADIY ADABIYOTDAGI O'RNI
ANNOTATSIYA**

Urganch Ranch Texnologiya Universiteti
*2-kurs talabasi **Mirzayeva Ro'zaxon***

Mazkur maqolada didaktik asarlarning badiiy adabiyotdagi o'rni va ahamiyati tahlil etiladi. Didaktik adabiyotning asosiy vazifasi – o'quvchilarga ma'naviy-axloqiy tarbiya berish, ularga hayotiy saboqlarni yetkazishdan iborat. Ushbu turdagi asarlar badiiy adabiyot bilan uzviy bog'liq bo'lib, inson ongini shakllantirish, uning axloqiy qarashlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada Sharq va G'arb adabiyotidagi didaktik yo'nalishdagi namunalar misolida ularning tarbiyaviy, estetik va badiiy jihatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bunday asarlarning yosh avlodning tafakkurini boyitish, ularga ezgulik va insonparvarlik g'oyalarini singdirishdagi o'rni ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: Didaktik asar, badiiy adabiyot, pand-nasihat, ibrat, axloqiy tarbiya, ma'naviyat, hikmat.

Adabiyot inson tafakkuri va ma'naviyatini yuksaltirishda muhim rol o'ynaydi. Badiiy adabiyotning turli janrlari orasida didaktik asarlar alohida o'rin tutib, insonlarni axloqiy yetuklikka, ezgulikka va donishmandlikka undaydi. Didaktik adabiyot asosan hayotiy tajribalar, pand-nasihatlar, hikmatli so'zlar va ibratli voqealar orqali kishilarga ta'lim-tarbiya berish maqsadida yaratiladi. Ushbu yo'nalish qadimdan mavjud bo'lib, Sharq va G'arb adabiyotida keng rivojlangan. Ayniqsa, Sharq mutafakkirlari – Nizomiy, Sa'diy, Alisher Navoiy kabi ijodkorlar asarlarida didaktik motivlar yetakchi o'rin tutadi. Ushbu mavzu didaktik adabiyotning badiiy adabiyotdagi o'rnini tahlil qilish va uning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyatini yoritishga bag'ishlanadi.

Didaktik asarlar badiiy adabiyotning ajralmas qismi bo'lib, insonlarni ezgulikka, adolatga, axloqiy yetuklikka yo'naltirishga xizmat qiladi. Ushbu asarlar har bir davrda muhim ahamiyat kasb etib, kishilarga hayotiy tajribalarni o'rgatgan va ularning ma'naviy-axloqiy qarashlarini shakllantirgan. Didaktik adabiyot o'zining turli shakllari bilan ajralib turadi.

1. Didaktik adabiyotning turlari va xususiyatlari
Didaktik adabiyot turli janr va shakllarda namoyon bo'ladi. Eng ko'p uchraydigan shakllar quyidagilardir:

- **Pand-nasihat asarlari** – insonlarga axloqiy saboqlar berishga qaratilgan. Masalan, Sa'diyning “*Guliston*” va “*Bo'ston*” asarlari.

- **Masnaviy shaklidagi didaktik dostonlar** – bu turkum asarlarda hayotiy tajribalar she’riy shaklda bayon etiladi. Alisher Navoiyning “*Hayrat ul-abror*” asari bunga misol bo‘la oladi.
- **Xalq og‘zaki ijodi namunalarida uchraydigan didaktik asarlar** – maqollar, matallar, dostonlar xalq donishmandligini o‘zida aks ettiradi va tarbiyaviy ahamiyatga ega.

2. Sharq adabiyotida didaktik asarlarning o‘rni

Sharq adabiyotida didaktik yo‘nalish juda rivojlangan bo‘lib, aksariyat adiblar o‘z asarlarida axloqiy tarbiyani asosiy maqsad sifatida ko‘rsatganlar. Misol uchun:

- **Nizomiy Ganjaviy** o‘zining “*Xamsa*” turkumidagi asarlari orqali pand-nasihat va hikmatni tarannum etgan.
- **Sa’diy Sheroziy** “*Guliston*” va “*Bo‘ston*” asarlari orqali insoniy fazilatlar va hayotiy tajribalarni o‘rgatgan.
- **Alisher Navoiy** “*Mahbub ul-qulub*” asarida insoniylik, axloq-odob, odil boshqaruv kabi mavzularni yoritib bergan.

3. Didaktik asarlarning tarbiyaviy ahamiyati

Didaktik adabiyot inson ma’naviyatini shakllantirishda va tarbiyaviy jarayonlarda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu asarlar:

- Yoshlarga axloqiy saboqlar beradi.
- Insonlarni ezgulikka, to‘g‘rilikka undaydi.
- Jamiyatda adolat va insonparvarlik qadriyatlarini mustahkamlaydi.
- Hayotiy tajribalarni umumlashtirib, insonlarga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatadi.

Didaktik adabiyot nafaqat tarixiy davrlarda, balki zamonaviy adabiyotda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Bugungi kunda ham insonlarning ma’naviy yetukligiga xizmat qiladigan asarlar yaratilmoqda va bu an’ana davom etmoqda.

Didaktik adabiyot badiiy adabiyotning ajralmas qismi bo‘lib, inson ruhiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan, axloqiy qadriyatlarni shakllantiradigan va jamiyatning ma’naviy rivojlanishiga xizmat qiladigan asarlardan iborat. Ushbu asarlar Sharq adabiyotida alohida o‘rin tutib, buyuk mutafakkirlar – Nizomiy, Sa’diy, Alisher Navoiy ijodida keng namoyon bo‘lgan. Didaktik asarlar turli shakllarda, jumladan, masnaviy, hikmatli so‘zlar, maqollar va pand-nasihat tarzida ifodalangan bo‘lib, ularning asosiy maqsadi insonni ezgulikka undash va jamiyatda ijobiy o‘zgarishlarni rag‘batlantirishdir.

Didaktik asarlar nafaqat badiiy zavq bag‘ishlaydi, balki ulardagi hayotiy tajribalar umumlashtirilgan holda taqdim etilib, insonlarga ma’naviy yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi. Xalq og‘zaki ijodi namunalarida ham didaktik unsurlar keng uchrab, ular odamlarning kundalik hayotida ma’naviy yo‘nalish beruvchi vosita sifatida xizmat qilgan. Bugungi kunda ham didaktik adabiyot o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan, aksincha, zamonaviy badiiy asarlarda ham bu yo‘nalishning turli ko‘rinishlari uchrab turadi.

Didaktik asarlar badiiy adabiyotning ajralmas qismi bo'lib, insoniyatning axloqiy va ma'naviy yetuklikka erishishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu asarlar nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki o'quvchini ezgulikka, odob-axloq qoidalariga rioya qilishga, haqiqat va adolatni anglashga chorlaydi. Sharq adabiyotida didaktik yo'nalish keng rivojlangan bo'lib, Nizomiy, Sa'diy, Alisher Navoiy kabi buyuk mutafakkirlar ijodida bu motivlar yetakchi o'rin tutgan. Ularning asarlarida insoniy fazilatlarni ulug'lash, to'g'ri yo'l ko'rsatish va jamiyatni ma'naviy takomillashtirish asosiy g'oyalar sifatida ilgari surilgan.

Shuningdek, xalq og'zaki ijodida ham didaktik unsurlar keng uchraydi. Maqollar, matallar, dostonlar va hikoyalar xalq donishmandligining ifodasi sifatida avloddan-avlodga o'tib kelmoqda. Bu esa didaktik adabiyotning inson tarbiyasidagi muhim rolini tasdiqlaydi.

Zamonaviy adabiyotda ham didaktik yo'nalish o'z ahamiyatini yo'qotmagan, aksincha, yangi zamon muammolarini yoritishda va inson ruhiyatiga ta'sir etishda davom etmoqda. Didaktik asarlar har qanday jamiyatda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va mustahkamlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, didaktik adabiyot badiiy ijodning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning tarbiyaviy va ma'naviy ta'siri juda katta. Shuning uchun bu yo'nalish nafaqat o'tmishda, balki hozirgi va kelajak adabiyotida ham dolzarb bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nizomiy Ganjaviy. *Xamsa* – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1980.
2. Sa'diy Sheroziy. *Guliston va Bo'ston* – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2005.
3. Alisher Navoiy. *Mahbub ul-qulub* – Toshkent: Fan nashriyoti, 1992.
4. G'ulomov N. *O'zbek adabiyoti tarixi* – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2010.
5. Karimov I. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch* – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2008.
6. Qosimov B. *Sharq didaktik adabiyoti* – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2015.
7. Xayrullayev M. *O'zbek mumtoz adabiyoti* – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2003.
8. O'zbek xalq maqollari va matallari to'plami – Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 1998.
9. Internet manbalari:
10. www.ziynet.uz – O'zbek adabiyoti va didaktik asarlar bo'yicha materiallar.
11. www.maqolalar.uz – Didaktik adabiyotning zamonaviy ahamiyati haqida maqolalar.